

JEDNO VJEŠTAČKO POGLAVLJE O ZASTAVI

(Pål Kolstø , "Državni simboli u novim državama: znakovi jedinstva i podjele", Prilozi, 33, Sarajevo, 2004., str. 185-208.)

Mesud Šadinlija
(Arhiv Armije R BiH, Sarajevo)

U posljednjem, 33. broju uglednog naučnog časopisa *Prilozi*, kojeg izdaje Institut za istoriju u Sarajevu, pojavio se tekst pod naslovom "Državni simboli u novim državama: znakovi jedinstva i podjele", autora Pål Kolstøa, profesora na Odjeljenju za istočnoevropske i orijentalne studije Univerziteta u Oslu, Norveška. U ovom radu autor tretira prirodu državnih simbola (zastave i grba) na po dva uzorka izabrana između zemalja bivše Jugoslavije (Makedonija i Bosna i Hercegovina) i bivšeg Sovjetskog Saveza (Rusija i Bjelorusija), kao i uticaj tih simbola na izgradnju nacionalne svijesti i patriotizma u tim državama. Predmet autorove analize je takođe i pokušaj utvrđivanja veza između izbora samih simbola i određenih aspekata spoljnih i unutrašnjih odnosa posmatranih država. Poglavlje koje se odnosi na našu zemlju naslovljeno je sa "Bosna i Hercegovina: jedna vještačka zastava za vještačku državu?".

Sam rad u cjelini nije uzaludno pročitati, ako ni zbog čega drugog, ono zbog evidentnog nedostatka ozbiljnih radova u oblasti savremene historije. Na žalost, taj aspekt rada nije nas pokrenuo na pisanje ovog osvrta, već isključivo sadržaj poglavlja, odnosno dijela poglavlja, koje se odnosi na Bosnu i Hercegovinu. S toga nam se čini neophodnim na samom početku jasno naznačiti motiv ovog osvrta.

Nismo ga pronašli u iritirajućoj upitnoj formi samog naslova, iako bi to bilo razumljivo, pa čak ni u nesumnjivo pozitivnom odgovoru na ovako sročeno pitanje koji autor daje kao rezultat svog razmatranja. Dijagnosticiranje razlika u percepciji važećih državnih simbola Bosne i Hercegovine, u različitim dijelovima zemlje i na različitim nivoima njene komplikovane strukture vlasti, u osnovi tačno, kao i prognoziranje moguće sudbine države i njenih simbola, radnje su na živim i nedo-

vršeni političkim procesima. Smatramo da, kao takve, dobro podnose različite subjektivne pristupe i ni jednom od njih ne osporavaju pravo da pretenduje na vlastitu vrijednost, pa ni pristupu Pål Kolstøa. Autor se ovom vrstom razmatranja bavi na tri od nepune četiri stranice navedenog poglavlja svog rada, i taj dio ne smatramo posebno vrijednim pažnje. Ta vrsta seciranja političkog i državno-pravnog ludila kojeg u ovoj zemlji živimo može se često čitati u domaćoj štampi. Ono čime ovo viđenje biva drugačije, jeste činjenica da je rezultat gledanja jednog stranca uporedo na nekoliko uzoraka različitih postkomunističkih država. Paralele koje autor u cjelini svog rada izvlači i mogućnost kompariranja koju ostavlja čitaocu, čini ga, na toj ravni, unekoliko zanimljivim.

Samo na prvoj stranici poglavlja pod naslovom "*Bosna i Hercegovina: jedna vještačka zastava za vještačku državu?*", učinjen je pokušaj da se historiografski zahvati problem, i tu se nalazi motiv ovog osvrta. Ukratko, u prvi mah nam se zagonetnim učinio način na koji je autoru pošlo za rukom da na ovako malo prostora, u tako malom broju rečenica, sažme toliki broj netačnih i proizvoljnih tvrdnji o važnim činjenicama historije Bosne i Hercegovine, pa smo se potrudili da ga shvatimo.

Ići ćemo redom.

Već u prvoj rečenici teksta Pål Kolstø cijeni kako je *uspostava Bosne i Hercegovine kao nezavisne države 1992. godine bila krajnje osporavana*. Nejasan je autorov kriterij intenziteta osporavanja, jer ako se na referendumu održanom 29. februara i 1. marta 1992. godine više od dvije trećine građana Bosne i Hercegovine izjasnilo za njenu nezavisnost i samostalnost, kakav bi onda bio sadržaj ocjene *krajnje osporavan* da je ishod referenduma bio negativan. Faktor prijetnji ratom i genocidom upućivanih od strane lidera Srpske demokratske stranke, svakako je bio ozbiljan i, kako se pokazalo, brutalno realan, ali ipak ne takav da bi ga ovakvim kvalifikativom pretpostavili volji apsolutne većine građana Bosne i Hercegovine, povoljnom političkom trenutku na planu međunarodnih odnosa i, zašto ne, historijskom pravu zemlje. Svoje *krajnje* razmjere u osporavanju samostalnosti Bosne i Hercegovine oružana prijetnja srpskih lidera dostići će tek nakon uspostavljanja državne samostalnosti Bosne i Hercegovine i njenog međunarodnog priznanja, te se ovdje očito radi o pogrešnom smještanju procesa u vremenu događanja.

Ne dajući nam ni trenutka predaha, već u trećoj rečenici profesor Pål Kolstø zapaža onovremenu svijest bosanskih lidera *da, žele li da njihova država ima šansu da opstane, moraju je proglasiti nadnacionalnom državom, ne vezujući je za bilo koju etničku grupu posebno*. Ne sporimo važnost ovakve svijesti bosanskih lidera, ali onih iz 1943. godine koji su kroz odluke ZAVNOBiH-a definirali i konstituirali Bosnu i Hercegovinu upravo kao državu svih njenih naroda i građana, *nevezanu za bilo koju etničku skupinu posebno*. Ne sumnjamo da su i bosanski lideri iz 1992.

godine imali ovu vrstu svijesti, oni jednostavno nisu imali potrebu Bosnu i Hercegovinu *proglasiti nadnacionalnom državom*, kada je ona to po svome ustavu već bila. U toku cijelog rata u Bosni i Hercegovini, kao i u početku 1992. godine u kojem je autor locirao svoje zapažanje, radilo se o tome da se ovaj važni državni princip odbrani, a ne o tome da se uspostavi. Ovo je temeljna činjenica političke historije Bosne i Hercegovine, i bilo ko da pokušava dati, bilo kakav i koliko kratak, historio-grafski uvod u bilo koju društvenu temu, ne smije je previdjeti ili zanemariti.

Pål Kolstø čini upravo ovu suštinsku grešku, a zatim sa tako klimave platforme prelazi na središnju temu svog izlaganja, izvlačeći u sljedećoj rečenici zaključak *da se to odrazilo na izbor državne zastave i državnog grba 1992. godine*. Svoje otkrovenje motiva izbora državnih simbola, na čemu se doista radilo tokom 1991. i početkom 1992. godine, autor pojačava argumentom *da su tokom rata mnoge muslimanske vojne jedinice koristile zeleno-bijelu zastavu sa polumjesecom*. Upućeniji čitalac bi očekivao da se radi o pogrešnom opisu i da će se kao ilustracija pojaviti tradicionalna vjerska zastava muslimana sa polumjesecom i zvijezdom na zelenoj podlozi (ilustracija 2), ali se ipak kao ilustracija broj 4 na ovom mjestu nudi zeleno bijela zastava sa polumjesecom na središnjem bijelom polju (naša ilustracija 1). Ova je zastava kreirana u vrijeme predizborne kampanje za prve višestranačke izbore u Bosni i Hercegovini, korištena je na predizbornim skupovima Stranke demokratske akcije i u to vrijeme promovirana kao nacionalna zastava bosanskih Muslimana. Nije izvjesno da je znatniji dio ovog naroda uopće znao da mu je to nacionalni barjak u pokušaju. Bez obzira na to, razvijajući zeleni barjak iznad glava mnogih muslimanskih vojnih jedinica u vrijeme kada one nisu ni postojale, konstatirajući u nastavku da su se tokom rata 1992-1995. godine Hrvati i Srbi borili pod svojim etničkim simbolima, profesor Kolstø otklanja sve moguće dileme vezane za sam karakter rata u Bosni i Hercegovini, svodeći ga na krvavi sukob etničkih grupa koje se nisu mogle dogovoriti oko zajedničkih simbola. Otkud onda ljiljani? Da se vlasi ne dosjete, kako kaže narodna doskočica, i kako misli autor tvrdeći da je *bosansko rukovodstvo, u očajničkoj želji da ne provociraju Srbe i Hrvate*, izabralo dizajn državnih simbola zasnovan na srednjovjekovnom bosanskom simbolu, ljiljanu (ilustracija 3).

Ništa od ovoga nije tačno.

U proces tranzicije iz ideološkim monopolom kreiranog jednopartijskog komunističkog društvenog sistema u demokratsko društvo, Bosna i Hercegovina je ušla sa državnim simbolima (ilustracija 4) koji su sadržavali gotovo isključivo ideološke elemente, nadmašujući u tome gotovo sve bivše komunističke zemlje, na čijim su simbolima takođe dominirali ideološki elementi nad tradicionalnim i historijskim. Državni grb sa fabričkim dimnjacima i žitnim klasjem ispod petokrake zvijezde bio je toliko bezličan, da je mogao biti upotrijebljen kao grb bilo koje republike SSSR-a.

Državna zastava je opet, sa malom jugoslavenskom zastavom u gornjem lijevom uglu dominirajuće proleterski crvene podloge, na određeni način negirala historijsku utemeljenost državno-pravnog subjekta kojeg je imala simbolizirati. Kao i drugdje, i u Bosni i Hercegovini potreba da se ovi znakovi, koji su simbolizirali preživjeli sistem i ideologiju više nego zemlju, zamijene dostojnijim simbolima, nije bila upitna ni za jednu političku grupaciju. Obzirom na složenu etničku strukturu države, bilo je potrebno, kako i sam profesor Kolstø ispravno zapaža, kod dizajniranja novih simbola od strane *bosanskog rukovodstva* voditi računa da se *ne provociraju Srbi i Hrvati*, ali ni Bošnjaci pod tadašnjim etničkim imenom Muslimani, što je promaklo profesorovoj pažnji. Ta je potreba proizlazila na sasvim prirodan način iz ustavnih odredbi o konstitutivnosti i garantovanoj ravnopravnosti naroda, ali i iz činjenice, koju profesor takođe previđa, da su se u *bosanskom rukovodstvu* pod kojim je formuliran i predložen dizajn zasnovan na historijskom motivu ljiljana, nalazili politički predstavnici Srba (svi iz SDS-a), politički predstavnici Hrvata (svi iz HDZ-a) i Bošnjaka (svi iz SDA), te da su oni vjerovatno vodili računa o tome da sami sebe ne isprovociraju. U ovakvoj situaciji, i u ovom se potpuno slažemo sa autorom, dizajn zasnovan na historijskom motivu ljiljana bio je primjereno i dobro rješenje.

Ono u čemu se ne slažemo jeste proizvoljno ocjenjivanje motiva za usvajanje navedenih državnih simbola. Ova pogreška proističe ponovo iz krivog lociranja događaja u vremenu. Naime, simboli jesu postojali kao prijedlog, ali nisu zvanično usvojeni u vrijeme kada su predstavnici SDS-a još sjedili u organima vlasti Bosne i Hercegovine i kada se unutar tih organa pokušavao postići politički kompromis. Nisu usvojeni ni neposredno nakon referenduma 1. marta, kada se pokušaj postizanja kompromisa i mirnog raspleta rastuće krize preselio na evropsku političku pozornicu. Usvojeni su tek 4. maja 1992. godine kao privremeni grb i zastava Republike Bosne i Hercegovine, uredbom sa zakonskom snagom koju je donijelo Predsjedništvo RBiH.¹ Onome ko makar površno poznaje hronologiju agresije na Bosnu i Hercegovinu 1992. godine, a za pretpostaviti je da ozbiljan naučnik koji obrađuje temu bosanskih tranzicijskih državnih simbola ima barem taj nivo poznavanja činjenica, nije potrebno pojašnjavati kakvi su se događaji odigrali do ovog datuma i *bosansko rukovodstvo*, sve i da je htjelo, nije moglo pronaći načina da dodatno *isprovocira Srbe*, ako je riječ o liderima SDS i njihovim političkim istomišljenicima i sljedbenicima, koji su se do tog vremena već potpuno stavili u funkciju jugoslavenske agresije na njihovu zemlju i zašezali u najgora nasilja i najteže zločine. Nisu to mogli ni izborom grba i zastave. Istina je, grb i zastava sa ljiljanima pojavili su se na različite načine u upotrebi u tih par mjeseci od referenduma za nezavisnost do njihovog zva-

---

¹ Službeni list RBiH br. 1/92.

ničnog usvajanja kao državnih simbola. Irelevantno bi bilo vagati koliko je ta pojava poticana od strane *bosanskog rukovodstva*, ma šta se pod tim podrazumijevalo, a koliko je bila spontan izraz patriotizma, no nesumnjivo je da je i u jednom i u drugom slučaju rezultat logične potrebe da se na simboličkoj i identifikacijskoj ravni napravi diferencijacija u odnosu na snage separatizma i destrukcije države.

Hoćemo reći da ovaj izbor nije bio iznudeno rješenje, niti potez motiviran političkom taktikom. Bilo je to usvajanje jednog rješenja od početka kreiranog s ciljem da zadovolji potrebe simboliziranja države sa vjekovnom tradicijom života u različitosti i jasnim ustavnim određenjem principa nacionalne ravnopravnosti unutar svoje multietničke strukture. Ovaj princip je *bosansko rukovodstvo* poštovalo, i to su fakti koje formulacija Pål Kolstøa ne samo da prekriva i zanemaruje, već eksplicitno negira. Takav odnos spram ovih više nego važnih činjenica je mućenje historijskog toka i, u najmanju ruku, opasna površnost koja vodi suštinskoj pogrešci u razumijevanju historijskih procesa.

Još teže nasilje nad činjenicama Pål Kolstø čini interpolirajući izmišljene vojne zastave *mnogih muslimanskih jedinica* u priču o državnim simbolima. Sve i da je tačna činjenica da su *muslimanske jedinice* (čitaj: Armija Republike BiH) tokom rata kao vojnu zastavu koristile uzorak koji je dat kao ilustracija 4 u dodatku tekstu profesora Kolstø-a (nada ilustracija 1), to se ne može dovesti ni u kakvu vezu sa izborom državnog grba i zastave Republike Bosne i Hercegovine. No, to je potpuno netačno, i netačna je svaka pojedina riječ kojom je autor ovo utvrdio. Zastava kakva je ponuđena i opisana u ovom vještačkom poglavlju o vještačkoj zastavi za vještačku državu, prosto i jednostavno rečeno nikada nije bila vojna zastava niti jedne jedinice Armije Republike Bosne i Hercegovine. Niti *tokom rata*, kako autor tvrdi u tekstu na strani 194, niti u *ranim fazama rata 1992-1995*, kako drugačije tvrdi u zabilješci ispod ilustracije 4 u dodatku tekstu.

Uredbom sa zakonskom snagom o Oružanim snagama Republike Bosne i Hercegovine² koju je Predsjedništvo RBiH donijelo 20. maja 1992. godine zakonski je određeno da jedinice i ustanove Armije RBiH imaju svoju zastavu. Isključiva nadležnost u pogledu ustanovljavanja i dodjeljivanja zastava jedinicama zadržana je u rukama Predsjedništva države. Odlukom³ donesenom 16. juna 1992. godine, Predsjedništvo je precizno odredilo i izgled vojnih zastava jedinica i ustanova Armije RBiH. Zastava je imala biti pravougaonog oblika sa grbom Republike Bosne i Hercegovine na bijeloj podlozi ispod kojeg se nalazi crtež ukrštenih mačeva. Ispod grba,

² Službeni list RBiH br. 4/92.

³ Odluka o vojnoj zastavi, uniformi, oznakama pripadnosti Armiji i oznakama činova i dužnosti. Dokument u posjedu Arhiva ARBiH.

u visini završetka rukohvata mačeva, na lenti plave boje, brojem i slovima bijele boje upisan je naziv ratne jedinice-ustanove. Odnos dužine i širine zastave bio je jedan prema dva, kao kod državne zastave. Konačni oblik vojnih zastava jedinica Armije RBiH (ilustracija 5) definiran je 1. avgusta 1992. godine Uredbom sa zakonskom snagom o službi u Armiji⁴, u članu 12. ovog akta. Razlika u odnosu na rješenje iz juna mjeseca je u tome što je iznad grba na ukrštenim mačevima sada propisan natpis na logotipu "ARMIJA REPUBLIKE BOSNE I HERCEGOVINE", a naziv jedinice na lenti ispod rukohvata mačeva piše se zlatnim slovima. Odnos dužine i širine definisan je sa tri prema pet. Istovremeno je propisano⁵ da vojnu zastavu mogu imati samo jedinice ranga samostalnog bataljona i višeg ranga.

Kao što se iz predočenih činjenica vidi, *bosansko rukovodstvo* je vrlo rano, u početnoj fazi rata, jasno odredilo ko, gdje, kada⁶ i kojom zastavom može mahati na teritoriji na kojoj su važili i na kojoj su se poštovali zakoni Republike Bosne i Hercegovine. Zeleno-bijelim barjakom je fizički bilo moguće mahati, to ne poričemo, ali ne držimo bitnim. To ovu zastavu, ni u formi incidenta, nije moglo prometnuti u vojnu zastavu jedinica Armije RBiH, koje Pål Kolstø promeće u *muslimanske jedinice* i u *jedinice bosanskih muslimana*.

Zašto sve ovo čini?

Ne mislimo da je u pitanju pokušaj namjerne političke instrumentalizacije historijske nauke i uglednog naučnog časopisa kakav su Prilozi, mada proizvoljan pristup činjenicama i donošenje sudova po kratkom postupku, na način kako je to urađeno u ovom tekstu, neodoljivo podsjeća na takvu vrstu stvaralačkog napora.

On naprosto čini jednu krupnu logičku pogrešku ne uviđajući i ne naznačavajući u svom radu jasnu i oštru promjenu ustavnog i političkog stanja u državnom kontinuitetu Bosne i Hercegovine, koja je nastupila dejtonskim događajem krajem 1995. godine. Međunarodnim pravnim kompromisom kojim je zaustavljen rat i okončana agresija na Bosnu i Hercegovinu, stvoreno je suštinski novo političko i pravno stanje, u kojem se na nov način definišu pojmovi, regulišu odnosi i usmjeravaju i kontrolišu društveni procesi. Dio svega toga su i važeći državni simboli. Ovdje smo, kako rekosmo na početku, u živom tkivu i kao u sufijskoj priči o spoznaji slona u mraku, šta god dohvatite – u pravu ste, pa je u ovom dijelu svoje priče profesor Kolstø na sigurnom terenu i ne pravi greške. Greška koju čini u spornom uvodnom dijelu potiče

⁴ Službeni list RBiH br. 11/92.

⁵ Pravilo o vojnim uniformama, zastavi, oznakama činova, rodova i dužnosti pripadnika AR-BiH za vrijeme ratnog stanja. Službeni list RBiH br. 11/92.

⁶ Ratna zastava se mogla nositi sa jedinicom u borbenim dejstvima ili na vojnim svečanostima, u oba slučaja samo po odluci komandanta jedinice.

Dodatak

Ilustracija 1

Ilustracija 2

Ilustracija 3

Ilustracija 4

Ilustracija 5

iz neselektivne projekcije ovakvog stanja unatrag. Tim postupkom je hladno *etnizirao* zastavu i grb sa ljiljanima, a kako mu je za ovu vratolomnu dekadenciju zastave koja je *svjesno i namjerno dizajnirana kao simbol jedinstva* u nešto što je *postalo znak podjela i razdora*, trebalo i nekakvo objašnjenje, on ga je iskonstruisao. Ovim je nezgrapno zanemario historijske činjenice, ali i falsifikovao stvarni odnos većine građana Bosne i Hercegovine, prema njihovoj državi i prema njenim simbolima. Da se ne bi igrali intelektualne žmurke sa profesorom, ne zbog drugih razloga, ističemo i činjenicu da se radi o skupini multietničke i multireligijske strukture, ne samo o *muslimanima*. Time im je retroaktivno osporio i pravo da se, pod simbolima koji su predmet rasprave, legitimiraju kao pripadnici države sa imenom kakvo je imala i sa ustavnom definicijom koju je imala, uz osporavajuje historijske činjenice da su oni upravo to i činili. To je direktna posljedica profesorove netačne tvrdnje o *etniziranju* državnih simbola Republike Bosne i Hercegovine.

Tako ponovo dolazimo na priču o plemenima koja se ne mogu dogovoriti o barjacima, i iza te priče ponovo ne vidimo državu Bosnu i Hercegovinu i stvarni sadržaj njene historije u periodu 1992 - 1995. godine. Ovakav pristup po pravilu demonstriraju činovnici i politički funkcioneri fantomske strukture poznate pod imenom međunarodna zajednica. Nisu rijetki ni domaći uzorci takve političke prakse. Razlozi za ovakav način političkog djelovanja daju se razumjeti i često, a u Bosni i po pravilu, moraju prihvatiti.

Naše je skromno mišljenje da je ovakav metod u nauci neprihvatljiv.

Na kraju, iako u suštini nije neophodni dio motiva ovog osvrta, ipak moramo istaći da se Tvrtko I Kotromanić nije 1376. godine *proglasio kraljem Srba u Bosni i na obali*, kako navodi Pål Kolstø. Krunisan je 1377. godine kao "...kralj Srbijem, Bosni i Primorju i Zapadnim stranama"⁷. Nakon znatnog teritorijalnog proširenja države, 1390. godine je objavio svijetu svoju titulu kao "...dei gratia Rassie, Bosne, Dalmatie, Croatie, Maritimeque etc. rex inclutus"⁸. ■

---

⁷ Sima Ćirković, *Istorija srednjovekovne bosanske države*, SKZ, Beograd, 1964, str. 137.

⁸ Ibid, str. 164